

Τα τρία προβλήματα κάθε ανθρώπου καί τῆς ἀνθρωπότητος

(Διάλεξη πού δόθηκε στό ΣΑΑΕΔΑ 12/6/59 καί στό
Σάλλ. Κυβ. 3/12/59)

Εἰσαγωγή:

ΑΞΙΕΣ

Εύχαριστές για τήν τιμή... 'Ο ἐνθουσιασμός γιά τή γνώση ἐλληνικό χαρακτηριστικό... Προσωπικά σάν φιλόλογος ἔχω ὅντι: ληφθῆ τήν τεράστιαν ἀξία τοῦ λόγου, μιᾶς διάδεξης, νά πούμε (πν. επικ., ἀταλ., σκέψεων κλπ.). ~~Αλλά πάρχουν ἄπειρα θέματα γιά τά δύοντα ἀξίες ενας νά μιλητον.~~ Γι' αύτό δέν είναι παράξενο, γιατί βρέθηκα μπροστά στήν ἀπορία: Ποιό θέμα νά διαλέξω στήν προκείμνη περίπτωσ. Σάν φιλόλογος πάλι σκέψημα στήν ἀρχή: Νά πάρω ποίηση; 'Ιστορία; ἀνάλυση κανενός ἔργου ἐνδεξανούσου συγγραφέα; Νά πάρω ἔνα θέμα φυγολογικό σάν τό περυσινό; Ἰσως, ἔλεγα, θά ήταν καλύτερα ἔτσι, γιατί ηδείς ἐπάγγελμα διαμορφώνει ίδιαντερη στάση ἀπέναντι τοῦ κόσμου πού μᾶς περιβάλλει φυσικοῦ καί κοινωνιοῦ. Θά ἐνδιέφερε πράγματι τό θέμα ποιά είναι ἡ φυγολογία ἐνδεξανός ὑπαλλήλου' ἀλλά θά ήταν καί κάπως δυσάρεστο γιατί α) θά ήταν δυσάρεστο νά μᾶς δεῖχνουν ποιού είμαστε, ἀφοῦ ούδείς ἀναμάρτητος καί β) η ἀποκάλυψη ὅτι είμαστε οἰκονομικοῦ σκλάβοι είναι πολύ πιό δυσάρεστη. "Οπου λείπει ἐλευθερία, ὑπάρχει ἔνα είδος δουλείας καί τό ἐπάγγελμα τοῦ ὑπαλλήλου δέν είν' ἐλεύθερο. "Ἐπειτα ἡ ἐποχή στήν ὅποια ζοῦμε καί ίδιαντερα ἡ περίοδος πού ἐμεῖς οὖν Κύπριοι σήμερα διερχόμαστε μοῦ ἐπέβαλλε νά σκεφθῶ νά μιλήσω - ἀφοῦ γιά πολιτική δέν προκειται νά γίνη λόγος - γιά ἔνα θέμα καί πάλιν, ὅπως πέρυσι, πού θά ἐνδιέφερε κάθε ἀνθρωπο ἀνεξάρτητα χώρας, φυλής, φύλου, θρησκεύματος, ήλικίας ~~καί~~ κοινωνικής θέσεως. "Ένα θέμα μέ ἄλλα λόγια γενικά μορφωτικό μέ κοινωνιοῦ καί φιλοσοφικό περιεχόμενο: "Τά τρία προβλήματα κάθε ανθρώπου καί τῆς ἀνθρωπότητος".

Πρίν ὅμως καταπιεστοῦμε μέ αύτά τά προβλήματα είναι ἀπαραίτητο νά ἔξετάσουμε καί νά ίδουμε ποιά πράγματα ἔχουν ἀξία ήτης ζωῆς γι' αύτά ἀξίες ειναι νά παλαιόφουμε νά τάποκτησουμε, μέ ἄλλα λόγια, πού αύτά μᾶς ἀναγκάζουν νά θέσουμε, ὁ κάθε ἀνθρωπος μπροστά που, τά τρία προβλήματα καί νά ἐπιδιέξουμε τή κύρη τους, γιατί ἀπό τή λύση αύτῶν τῶν προβλημάτων θά κατακτησουμε ἐκείνα πούχουν ἀξία πραγματική καί ἀπ' ἐκείνα ἐπομένως ἐξαρτᾶται η εώτυχία, πούνται τόνειρο τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Γιά τές ἀξίες στή ζωῆς λοιπόν πρώτα θά μιλήσουμε καί θά είμαι εύτυχης ἐν στό τέλος φύγη ὁ καθένας σας μέ τήν ἐντύπωση: ὅτι η διάλεξη αύτή ἔχει κάποιαν ἀξία.

'Ο ἀνθρωπος διαβαίνει μέσα στή ζωῆς καί συναντᾶ στό δρόμο του πρόσωπα καί πράγματα, ὅντα καί φαινόμενα, πού ἐπηρεάζουν τή ζωῆς του καλά ή κακά. Κινεῖται καί τρέφεται, κάνει ἔνα περίπατο καί ἀπολαύει τό θέαμα ἐνδεξανούσε βουνοῦ, δάσους, θάλασσας, ἀκούει τά λαλήματα τῶν πουλιών καί τά χήλια μιλήματα τῶν χρωμάτων, τῶν σπουργίων, τῶν πραγμάτων. Στήν πορεία του αύτή χαίρει καί λυπεῖται. χαίρει νιά ὅτι τοῦ ἀρέσει. ὅπτι τοῦ φαίνεται ὅτι τοῦ προσάγει τή ζωῆς λυπεῖται νιά ὅτι δέν τοῦ ἀρέσει. γιά ὅτι νομίζει πώς βλάφτει τή ζωῆς του. Τό ενα τό νομίζει καλό. τό ἄλλο κακό. Μπορεῖ ν' ἀπατᾶται κι ἄλλη νάναι ἡ ἀλήθεια. 'Εκείνο ὅμως πού προσέχει είναι νά χαίρεται καί νέο μή βλάψῃ τή ζωῆς του. "Ἐχει τή ζωῆς μέσα του καί τήν ἀγαπᾶ τόσο, οσο μισει τό φίνατο, πουνται μηδενιστής τής ζωῆς. Γι' αύτό εύκολα μπορεῖ ὁ κάθε ἔνας νά βγάλῃ τό συμπέρασμα, πώς η ζωῆς είναι η πιό μεγάλη ἀξία. Σέ βαθύτατη ἀνάλυση αύτῆς τής τάσης τοῦ κάθε ἀνθρώπου, θά φθάνουμε στό συμπέρασμα ὅτι: ἐν πάρουμε μιά τεράστια ζυγαριά καί βάλουμε στή μιά πλάστιγγα τόν ἀνθρωπο καί στήν ἄλλη ὅλη τή γῆ μέ τάγαθά της καί τό σύμπαν ὀλάνερο μέ τά θέλγητρά του καί τά θαυμαστά του μυστήρια, θά βαροῦσε ἀσφαλῶς ὅλα η πλάστιγγα μέ τόν ἀνθρωπο. Αύτός είναι η κορωνίς τής δημιουργίας κι ἐπειδή ύπαρχει ὁ ἀνθρωπος ἀποκτοῦν ἀξία, ὅποια διδήποτε ἀξία, τά πάντα. η χρυσαυγή καί τό ρωμαντικό φεγγάρι. ο 'Ερμης τοῦ Πραξιτέλους η η 'Αφροδίτης τής Μήλου, πού πρώτη τήν στήσουνε στό Λούβρο ήταν σάν μιά κοινή πέτρα σ' ἔνα τοῦχο ἐνδεξανός φράχτη ἐπιστήμεις, κι οι τέχνες ύπαρχουν γιατή ύπαρχει ὁ ἀνθρωπος. Καί τό πιό θαυμαστό είναι ὅτι τή ζωῆς του, ἀπό τήν ὅποιαν τά πάντα καί τής φύσης καί τής ζωῆς ἀποτοῦν κάποιαν ἀξία, σάν σπρωγμένος ἀπό τό πιό βαθύ ἔνστικτο ὁ κάθε ἀνθρωπος, ἀπ' τήν στιγμή πού θά γεννηθῇ ὡς τήν τελευταία του πνοή, δέν

κάνει τέποτ' ἄλλο παρά νά̄ ένεργη καί νά̄ σκέφτεται πώς νά̄ τή διατηρήση. Συνειδητά̄ ἡ̄ ἀσυνείδητα στήν πάλη αύτή̄ ζωῆς καί θανάτου, υπαρξης καί ἀνυπαρξίας προτιμοῦμε̄ νά̄ ζοῦμε̄ καί προτιμοῦμε̄ νά̄ ύπάρχουμε̄ πρέν ἀπ' ὅλα. 'Η Ζωή λοιπόν εἶναι ἡ̄ πιστη μεγάλη ἀξία (μάτανακλαστικές κινήσεις, μάτι, καί σπόροι, σέ σχισμάδα, σάν παραδείγματα).

Τέ εἶναι ὅμως ἀξία;

Δέν εἶν' εὔκολος ὁ̄ δρισμός παρά̄ ὅταν ὁδοῦμε ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ζωῆς καί ιρίνουμε ποιά πράγματα προσδούν αύτόν τῶν σκοπό δηλ. ποιά ἔχουν ἀξία καί ποιά ὅχι. Διότι έιναι πού χρησιμεύουν γιά τή διατήρηση καί τήν καλυτέρευση τῆς ζωῆς, πράγματα ἡ̄ φαλνόμενα, ἐσωτερικά̄ ἡ̄ ἔξωτερικά, εἶναι οἱ ἀξίες. "Οσα πληροῦν μά̄ ἀνάγκη, μιάν δρμή καί γενικά προκαλοῦν εύχαριστηση ἡ̄ εύχαριστη ίναι στη σηση: ἔνα καλό φαγητό̄ ὁ δροσερός ἀέρας, ἔνα καλό θέαμα, ἔνα καλό **ακρόαμα**, μιά καλή πράξη, μιά ζωγραφία, ἔνα ποίημα ήλπ. ήλπ. ('Η χαρά καί ἡ λύπ. οἱ δυό πόλοις τῆς ζωῆς). Παντες δήλ. ρόλο τό συναίσθημα (**λογοτέλη**) καί. η **βούληση** λ.χ. τ. πραγματόπονηση μιᾶς ἐπιθυμίας, μιᾶς φιλοδοξίας, ἐνδέ σχεδίου ήλπ.

Καί τοι μερικούν ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπάρχουν ἀξίες ἔξω ἀπό τό συναίσθημα καί τή βούληση τοῦ ἀνθρώπου δηλ. ἀντικείμενης καί ὅχι ρ.) ὑποκειμενικές θεωροῦν τής ἀξίες. 'Αλλά πριά̄ ἀξία θά̄ ύπηρχε ἄν πρώτα—πρώτα δέν ύπηρχε ὁ̄ ἄνθρωπος; **Χωράσθετος** = "ἄνθρωπος εἶν'" ὁ τόπος καί ὁ τόπος γέρημος"; **Ελληνες** καί "Αγγλοι" —**Ελλάδα**, **Αγγλία** σάν παφρέδες δεν θεούν πειρατές. "Ανθρωπος καί διαμάντι ἡ̄ χρυσάφι ἡ̄ ιρονάτη αύγη καί γαρούφαλο δειλινό ἡ̄ Μουσικές καί αἰσθητικές ἀξίες; 'Η βάση λοιπόν καί ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ὑπαρξη ἀξιῶν, εἶναι ή̄ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. τῆς ζωῆς γενικώτερα. "Αν ὁ̄ ἄνθρωπος δέν ύπηρχε δέν θά̄ ύπηρχεν δέ συρανός καί ἡ̄ γῆ ἡ̄ ἐν ύπηρχαν, ὅπως εἶναι βέβαιο δέν θά̄ είχαν καμμίαν ἀξία, γιατί δέν θά̄ ύπηρχεν, ἔνα πλάσμα πού μέ νοῦ καί συναίσθημα καί καρδιά ἡ̄ ἐκτιμήση γά μιλήση καί νά̄ καθορίση τής ἀξίες, γιά τή χρησιμότητά τούς σ' αύτό. "Αν (β) η̄ ὑπαρξη τῆς ζωῆς καί τῆς συνείδησης εἶναι ή̄ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ὑπαρξη χρησίμων πραγμάτων, ή̄ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί κυριώς αύτή̄ εἶναι πού δένει τό ιριτήριο τῶν διαφόρων ἀξιῶν (χωράφι, χέρσος καὶ φτανό, χωράφι παχύ μέ νερό).

(γ) 'Αλλά καί τρίτη σκέψη προβάλλει: 'Η υπαρξη καποιών χρησίμων πραγμάτων δέν σημαίνει πάντοτε πώς ἔχουν ἀξίᾱ ἡ̄ χρησιμότητά τους ἄν δι. τεθή στήν ἐξυπηρέτηση τῆς ζωῆς δέν δημιουργεῖ καμμίᾱ ἀξία π.χ. πέτρες, ξύλα, βιβλία πολύτιμα πού ἔχειν ἔνας ἀγράμματος δέν ἔχουν γιά αύτόν ἀξία ἄν δέν τά χρησιμοποιήσῃ, ἄν δέν ζητήν χρησιμότητα, τήν ἀξία τους ὥστε κάθε ἀξία τήν ζοῦμε̄ νόημα της + ζωή συνδέονται. Καί μάλιστα ἀνάλογα μέ τό ποσό τῆς ὡφελείας καί εύχαριστησης, ἀνάλογα μέ τό ποσό τῆς ἐξυπηρέτησης τῆς ζωῆς συμβαδίζει καί βαθμολογεῖται καί ἡ̄ ἀξία. Βαθμός βιώματος της. Πάντως ή̄ ἀξιολόγηση τῶν πραγμάτων ἔχει βάση τήν ψυχολογία (συναίσθημα τοῦ ἀνθρώπου) καί τήν κοινωνικούγια (τήν χρησιμότητα στήν βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν κοιν. ἀνθρώπων).

Στά λεξικά, ἄν ἀνοίξετε, θά̄ δῆτε πολλές ἀλλες σημασίες τῆς λέξης **ἀξία**: τέμημα, χρήματα (ῶν ή̄ ἀξία νομίσματι, μετρεῖται.. 'Αριστ.), ίνανότης (πολιτ. ἀνδρός, καθηγητοῦ), ύπεροχή, ἀρετή, (στρατοῦ, παιδείας, εἰρήνης καί πολέμου), τό πρέπον (κατ' ἀξία — παρ ἀξιῶν ἐπαθει, ἀκαιβή Προκειμένου περί οἰκονομικῶν ἀξιῶν ἔχουμε): 'Ονομαστεῖται ἀξία (πάνω σέ νόμισμα ἡ̄ χρηματόγραφο) καί πραγμάτων ἡ̄ ἀγραίνα ἀξία (στό κρηματίστηρο). / 'Ιδιαιτέρα στό νόμισμα ἔχουμε καί ἄλλα δυό εἴδη: τήν ἐσωτερική ἡ̄ πραγμάτων τοῦ νομίσματος, δηλ. τό μέταλλο, καί τήν ινητήν ἡ̄ ἀπλῶς ἀξία (μετοχές, ὁμολογίες, συναλλάγματα) δῆθει καί χρηματοστήριο ἀξιῶν καί ἐμπορευμάτων. Κι. ἐπειδή̄ ἡ̄ ἐποχή μας εἶναι ἐμποριοκρατίκη καί τό χρῆμα, μένα ύπεινή ἀξία μετρᾶ ὅλες τής ἀλλες ὅχι μονάχα τές ἐμπορεύσιμες τής ύλης καί πυευματικές καί αἰσθητικές καί ἡδονές πολλές φορές γιά αύτό ἀς μιλήσουμε πρώτα γιά τήν ἀξία, ὅπως τήν ἐννοεῖ καί τήν ἀναλύει ή̄ Πολιτική Οἰκονομία, ή̄ ἀπιστήμη δήλ. πού μιλεῖ γιά τήν παραγωγή, τήν κατανομή, τήν κυκλοφορία καί τήν κατανάλωση τοῦ πλούτου, τῶν ύληνῶν ἀγαθῶν δηλ. ἀξιῶν.

'Εδώ λοιπόν ἀξία εἶναι ὅτι ιρίνουμε γιά τήν χρησιμότητα ἐνδέ πράγματος γιά οἰκονομικούς σκοπούς καί τά εἴδη τής εἶναι α. χρήσης, α. ἀνταλλαγῆς, α. ἀντικειμενική (μπανάνα), α. ικονειμενική (ένα ζωγρ. ἔργο, ἀνθοδέσμη, μαχαίρι πελώριο, παλέο νόμισμα)α. παραγωγή (τοῦ κεφαλαίου, τῆς ἔργασίας) α. καταναλωτική (λιγγικός λαός, αύτοκίνητο, μπεζίνα) καί ιδστους ἀξία.

Ευκολός να αντιληφθούμε πως τειροίς αὗτες δεν είναι σταυρες αλλά η ινητές, μεταβάλλονται δηλ. άναλογα α) μέ την χρησιμότητά τους (τά ύποσύγια καί ταύτινητα, β) άναλογα μέ την σπανιότητα (λ.χ. ὁ λόρδος πού ἔχει τήν περιοχή τῶν διαμαντῶν N. 'Αφρικῆς ήλειστή) γ) άναλογα μέ τό ἐπειγόν τῆς ἀνάγκης λ.χ. ἔνας πεινασμένος ἢ πρός τσιγάρα ή απνειστής ήλπ. δ) 'Αντιθεση στή αἰσθ. καί ἡθικές ἀξίες λ.χ. παλάτι + καλύπη, ἐνάρετο - ἄδικοι γύρω του.

'Η βάση για τήν ἀξία τήν οίκονομική είναι (α) Τό ποσόν τῆς ἐργασίας πού ἔγινε γιά τήν δημιουργία τοῦ ἀγαθοῦ πού ἀντικροφεύεται (ἀντικειμενική θεωρία περί ἀξίας) καί τό ρωτοῦμε αὐτός πόσο χρόνο (ἀξία) ἐργάστηκες, πόσο ήρθε ήλπ. (β) ἡ ἐκτίμηση πού δίνει στό ἀγαθό ὁ δικονομικός ἄνθρωπος (βιωτικό ἐπίπεδο λαοῦ). (Υποκειμενική θεωρία περί ἀξίας) αὐτή αὐξάνει μέ τήν αὔξηση τῆς γνώμης (ραδισφωνο, πιάνο ήλπ.). Κι'οί δυσ ἀξίες ὑπάρχουν κατό τάξις περιστάσεις. Στήν ἀντικειμενική θεωρία ὅμως ἔγινε μιά συμπλήρωση: "Οτι κεῖνο πού καθορίζεται τήν ἀξία είναι ὁ κοινωνικός, ὁ μέσος χρόνος ἐργασίας πού χρειάζεται πρός παρασκευήν τοῦ ἐμπορεύματος (Μάρε) ('Επιστήμη τοῦ Σοσιαλισμοῦ).

Μέ τήν σπουδή τῶν οίκονομικῶν ἀξίων ἡ οίκονομικά, ἡ πολιτική προχώρησε τόσο ώστε μέ τήν βοήθεια τῆς στατιστικής προάγει σήμερα τήν ὑλική εύημερία σέ καταπληκτικό τρόπο. Σχέδια 5χρονα, διευθυνόμενη οίκονομική, κρατικός σοσιαλισμός ήλπ. ήλπ.

'Αλλά στό θέμα μας ἐκτός πήν οίκονομικῶν, ἀπό ιαθαρά φιλοσοφική ἀποφη κοιτάζοντας τό πράγμα, ἔχουμε νά διακρίνουμε τά πιό ήστα εἴδη ἀξίων. Α) 'Ο μεγάλος φιλόσοφος τῆς Γερμανίας ὁ Κάντ, πού παραβάλλεται μέ τόν 'Αριστοτέλη, χώρισε σέ τρία εἴδη τῆς ἀξίας. (α) Δέ λογικές ὅσες ἐκτιμοῦνται ἀπό τόν νοῦν (β) σέ αἰσθητικές, ὅσες ἐκτιμοῦνται ἀπό τό συναίσθημα τοῦ ήλού (μιά ζωγραφια ἢ μιά ὅμορφη καί ζωντανή κοπέλλα, τραγούδια, χοροί, μουσικοί) καί (γ) σέ ἡθικές ἀξίες (θρησκεία, πατρίδα, φιλία, ἀγάπη, συμπάθεια, δόξα, ὑπόληψη ήλπ.) ἐκτιμοῦνται ἀπ' τήν ἡθική συνείδηση, τήν ήλπια. Μερικοί προσθέτουν σ' αὐτά σάν ξεχωριστά εἴδη τῆς θρησκευτικές καί οίκονομικές ἀξίες πού ὁ Κάντ τῆς συγχωνεύει στές λογικές καί ἡθικές.

B) 'Ο Μύνστερρπερτ διακρίνει δύο μεγάλα εἴδη ἀξίες:

	<u>Ἀξίες</u>
Φύση	<u>Zωϊκές</u>
Κοινωνία	a) λογικές β) αἰσθητικές γ) ήθικές
Έσωτ. ἄνθρ.	δ) Μεταφυσικές ἔχουν σχέση
την μεταβολική την στην ουργία, 'Αποκάλυψη, 'Απολύτωση	ε) Σύμπαν (Φύση) θ) ἀνθρωπότης (κοινωνία) γ) ὑπέρ - ἐγώ (έσω ήλπε)

Γ) "Άλλοι χωρίζουν σέ δυο α) ὑλικές ἀξίες δηλ. ὑλικῶν πραγμάτων καί β) είς ἀξίες νοητῶν πραγμάτων οἱ ὅποιες χωρίζονται σέ I) πνευματικές (έλευθερία πνεύματος, ἀλήθεια ήλπ.) καί αἰσθητικές (ποίηση, μουσική ήλπ.) μαζί καί II) 'Ηθικές (τιμιότητα, εὐγένεια, ἀγάπη) καί θρησκευτικές μαζί (σεβασμός, πίστη σέ πνευματικό δημιουργό ήλπ.)

Δ) 'Εμεῖς τολμοῦμε μέ βάση τή σύνθεση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό στομάχι, μυαλό καί ήλπια καί τής τρεῖς κύριες ὄντας πού ἔχει συντηρήσαι μέ ὑλικά ἀγαθά, νά καλλιεργή τό μυαλό του ήλπια διαμορφώνη μιά ήλπια πλατεία σάν θάλασσα καί γεμάτη ἀγάπη γιά τούς ἄλλους, Ηλεία ἡ οὐεία σών ἀξίων ἀντίτυπον.

Va Κωρίζουμε τῆς ἀξίες σέ ὑλικές, σέ πνευματικές καί ἡθικές ἢ ἀνθρωπιστικές. Δηλ. ὁ ἀνθρωπός κι' ἡ ἀνθροπότητα ἔχει νά λύση τρία βασικά προβλήματα γιά νά ἐκπληρώσῃ τόν σκοπό τῆς ζωῆς πούνα, ὅπως εἴπαμε, νά διατηρήσῃ πλήρωση ἀνάγκης καί εἴδους ήλπια καί νά προαγάγῃ τή ζωή του ὅσο τό δυνατό σέ τελείωτερο βαθμό. Λοιπόν σχετικά μέ τή λύση αὐτῶν τῶν προβλημάτων χωρίζονται κι' οι ἀξίες. Εδώ θα τοις επιφέρει να βάση παραδίσιον ή απόστολον

and οφιδίον "μονάδων αποφύγων την γρήγορην ηφέσιον του λόγου του 1942 Αν σκοπός τῆς ζωῆς είναι ἡ εύτυχία, ὅπως ὅλοι συμφωνοῦν, τότε χρειάζεται νά μάθετε τή είναι εύτυχία καί πώς θά τήν ιερδίσετε. Τό πρῶτο μᾶς λέει ἔνας σοφός γάλλος ὁ Jean Finot στό ἔργο του "'Επιστήμη τῆς εύτυχίας". "Εύτυχία είναι ἡ ἀρμονία ὥν ἀνάπτυξη σώματος, πνεύματος καί ψυχῆς στόν πιό μεγάλο δυνατό βαθμό". 'Αφήγω κατά μέρος τήν ὑποκειμενική ἀντίληψη τοῦ ήλπια ἀτόμου. Αύτή τή στήματος οφείλω νά την μιλήσω τήν ἀντι-

κειμενικήν ἀλήθεια καί δέν ἔχει σημάσσα πῶς θά τῇ δεκτῇ ὁ καθέτας ἀπό σᾶς. Τό δεύτερο, τό πῶς οερδίζεται ἡ εύτυχία, ὅχι μόνο χιά τοῦ μά καί γιά τά ἔθνη καί τήν ἀνθρωπότητα ὀλάνερη θά σᾶς ἀναπτύξει στερεά μέ λίγα λόγια, ὅσα, μέ δύσαξε ἡ πεῖρα τῆς ζωῆς.

Δοιεπόν, τό καθε ἄτομο, ὅπωφ κι' ὀλάνερη ἡ ἀνθρωπότητα, ἔχει τούλαχιστο τρία προβλήματα νά λύση, γιά νά πή ὅτι πραγματοποίησε τόν σκοπό τῆς ὕπαρξης του. Καί γιά νά είμαι ἀπλός καί πιστό παραστατικός καί πιστό ρεαλιστικός ὄριζώ τά προβλήματα ἔτσι:

1. Τό πρόβλημα τού στομαχιοῦ, ὅλες οἱ ύλικες ἀνάγκες τού ἀνθρώπου
2. " " " ιεφαλιοῦ, ἐπιστημονική γνώση πλατείατων προβλημάτων τῆς ζωῆς καί τῆς φύσης.
3. " πρόβλημα τῆς καρδιᾶς, ἡθική τελείωση, ἔξανθρωπισμός.

Πρέν ὅμως μπῶ στήν ἀνάπτυξη τῶν ὄρων πού συνεπάνονταν τή λύση τού καθενός, θάτανε καλό νά σᾶς ἔλεγα ποιέται γενικές ἀρχές θάπρεπε ν' ἀκολουθήσει γινικά ὅλοι σας ὡς προοδευτικοί ἀνθρωποί, γιά νά ἐπετύχετε στή ζωή.

Μετά τό θάρρος καί τό μειδίαμα, τό "τηλαυγές πρόσωπον" τού Πινδάρου ("παντός ἔργου ἀρχομένου", λέει ὁ μεγάλος λυρικός, "πρόσωπον χρῆ θέμεν τηλαυγές"). Κάθε δουλιά σου νά τήν ἀρχίζεις μέ χαρούμενο πρόσωπο, μέ τό μειδίαμα στά χειλή, ὅπως σᾶς, εἴπα παραπάνω μετά τό θάρρος τώρα καί τήν φαιδρότητα θά ἔθεται ὡς γενική ἀρχή δεύτερη τό: 'Εργασία καί ηνηση.

'Εργάζεσθε καί ηνείσθε. Τό νερό, πού δέν τρέχει, τελματώνει καί βρωμάει. Τό θέαμα πού παρουσιάζουν πολλόι νέοι καί γεμάτοι ζωή, μέ τή νωχέλεια πού καθονταν στά καφενεῖα καί σέ ὥρες πού ἄλλοι ἔργαζονταν καί ίδρωνουν, είναι ἀπό τά πιστό μεγάλα κακά, πού λυμανονταν τήν κοινωνία καί τό ἄτομο. Τό ραχάτιν αύτό τό ἀνατολέτικο κι' ἔξευτελιστική ζητιανά είναι τά δυσ πιστό μεγάλα αἰσχη τῆς ἐπόχης μας. 'Η ηνεση χρειάζεται καί τό ξεινούρασμα είναι δικαιώμα τού καθενός, ὅπως είναι καί καθηκον. Δέν ἐπιτρέπεται ἄλλοι νά μή ξεινούραζονται ποτέ κι' ἄλλοι διαριώνται τέμπελεύονται. Δέν ἐπιτρέπεται ἄλλοι νά ζητιανεύονται γιά νά ζήσουν κι' ἄλλοι νά μή ζέρονται πῶς θά διαφυλάξουν ή θά πολλαπλασιάσουν τό περίσσευμα τῶν ύλικῶν γιά ών τούς.

Κινείσθε λοιπόν κι' ἔργαζεσθε.. Θά ζείναι ὅμως πολλοί κόποι σας μάταιοι ήματιαί δέν θά καρποφορούσαν ὅσο θάπρεπε, ἐν δέν ἐργαζόσαστε σύμφωνα μέ πρόγραμμα. Τό πρόγραμμα στή ζωή είναι τό κυριώτερο χαρακτηριστικό τού ἀληθινό πολιτισμένου.

Χωρίς πρόγραμμα ή πραγματοποίηση ὅποιοι δήποτε σκεπάζει είναι ἀδύνατη. Κι' ἀν ἔλθη, θά ἔλθη ἔτσι ἀπό σύμπτωση καί τυφλά. Χωρίστε τό 24ωρο σας σέ ὥρες ἔργασίας, ηνεσης καί υπνου.

Μή ζήτε χωρίς ἀγώτερο σκοπό στή ζωή σας. 'Ο σκοπός μοιάζει μέ τό μακρινό καί λαχταριστό λιμάνι, πού ζητᾶ νά φτάση τό καράβι πού παλεύει μέ τά τριημισμένα πέλαγα γιά νά βρῆ χειμαδιό. "Αν στήσετε καί σεντς μπροστά στά μάτια σας, σάν πυξίδα, ξεινάθαρο τόν σκοπό, γιά τόν ὄποιο θ' ἀγωνίζεσθε κι' ἀν ἔχετε πάντα γιά ηνητρο στή φυχή σας τήν ἐπιτυμητά νά τόν ἐπιτύχετε μέ δουλειά καί μέ σκέψη, δέν θ' ἀργήσετε νά φτάσετε στότιλιμάνι σας μέ τά παντά φτέρωμένα. Κι' ἀν ἀργήσετε νά φτάσετε γιατί νά λυπάστε; Θάναι, σα - ζεισα, ή χαρά σας πιστό μεγάλη. Κι' ὁ Οδυσσέας ἀργησε πολύ νά φτάση στήν Ιθάκη του μά ποιά ήτην ή ξεπληρωμή τῶν πλανῶν του καί τῶν βασάνων του; καί πρόση ή χαρά του σάν ἔφτασε στό τέρμα; Χωρίς ἀγώτερο σκοπό, ἀκόμα, ὁ ἀνθρωπός θάμοιαζε καί μέ καράβι χωρίς τιμόνι, πού πελματοριμεῖ ἔρμαιο τῶν ἀνέμων καί τῶν κυμάτων. Γιατίν ὁ νοῦς χωρίς σκοπό δέν ήμπορεῖ νά βρῆ τήν ὄρθη πορεία, τό καλό πρόγραμμα, κι' ή θέληση μας ἀτονεῖ, γιατίν λείπει ή ἔμπνευση τού σκοπού, τό ἄριστο αύτό δυναμωτικό τῆς φυχῆς μας, καί ἔτσι δέν ήμπορεῖ να κατευθύνη τέσ πράξεις μας στήν πραγματοποίησή του. Τήν ἀλήθεια αύτή τήν διαπιστώνουν τά τετράχρονα ή πεντάχρονα σχέδια τῶν κρατῶν πού κυνηγοῦν μεγάλους σκοπούς. Μηνηθῆτε καί σεντς τό παράδειγμα τους καί καταστρώστε καί σεντς τά σχέδια σας. Γινεσθε Προμηθεύς κι' ὅχι ἐπιμηθεῖς. "Ἐτσι κάνουν ὄποιοι οι προοδευτικοί ἀνθρωποί. "Ἐτσι θά λύσετε τά προσβλημάτα σας, θάρρος, μειδίαμα, σκοπός καθαράς καί ἀγώτερος, πρόγραμμα, ἔργασία.

"Ας ἔλθουμε τώρα στήν ἐξέταση τῶν 3 προβλημάτων.

1. Θάσις ἀρέση θέως ν^ο ἀκούσετε πώς σ' ὅλο τόν ζωντανό κόσμο μπορεῖτε νά βρῆτε, ὅπως μᾶς δείχνει ἡ μεγάλη ἐπιστήμη τῆς Βιολογίας, ὥργανισμός χωρίς κεφάλι, χωρίς μάτια, στόμα, αύτά, χέρια καί πόδια ἢ ἄλλα ὥργανα, πού ἔχουν οἱ πιστούς σύνθετες μορφές ζωῆς· ὥργανισμός ὥμως χωρίς στομάχι δέν θά ίδητε πουθενά. Κι' ἔγινα που τυχαίνει νά βρίσκωνται τέτοιοι, ὅπλιζονται ἀπό τή φύση μέ ἄλλα ὥργανα πού ἔκτελοῦν αὐτά τέστις ἀπαραίτητες λειτουργίες τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, τήν πρόσληψη καί τήν ἀφομοίωση τῆς τροφῆς. Μήπως αὐτός δέν είναι ὁ πρώτος καί ἀπαραίτητος ὄρος γι' αὐτή τήν ὑπαρξη καί τή διατήρηση τῆς ζωῆς; Κι' ὥμως πολλούς ἀνθρώπους πολλοί τούς θέλουνε χωρίς στομάχι. Τό στομάχι ὥμως στήν ἀπλούμορτητα τῆς ἔκφρασής του πολύ πλατύτερη καί βαθύτερη σημασία. Περιλαμβάνει ὅλες τέστις ύλινες ἀγνεις τοῦ ἀνθρώπου: φαΐ, ντύσιμο, στέγη, φωτισμό, καθαρισμό, ἄνεση. Κι' ὅματα ἀποτελεῖ τό βασικώτερο στοιχεῖο τῆς εύτυχίας, γιατί ὁ ἀνθρωπός είναι πρωτίστως ζῶο μέ στομάχι κι' ὑπερα μέ κεφάλι καί καρδιά. "Γαστρός ἀλγούσης" μᾶς λέει ὁ "Ομηρος", "κακόν οὐ κύντερον ἄλλο"

Φροντίστε λοιπόν πρώτα - πρώτα νά ἐξασφαλίσετε τήν ύλινην σας συντήρηση κι' αὐτή σ' ἔνα καλό βαθμό - χωρίς νά στερηθει καί χωρίς νά παθαίνετε σωματική ἡ πνευματική ὑπεριόδωση, χωρίς νά χαλάτε τήν ύγειαν σας. Τό ξεκούρασμα κι' ἡ ἄνεση είναι σε ἵσο βαθμό χρήσιμα γιά τήν καλή ζωή ὅσο ἡ ιένηση κι' ἡ ἐργασία.

2. Τό δεύτερο πρόβλημα γιά τόν ἀνθρωπό καί τήν ἀνθρωπότητα είναι ὅπως εἴπαμε, τό πρόβλημα τοῦ κεφαλιοῦ.

Τά τρία προβλήματα ἔχουνε στενή συνάρτηση κι' οἱ λύσεις των είναι ἀλληλοδεμένες. Χωρίς τή λύση τοῦ πρώτου είναι σχεδόν ἀδύνατη ἡ λύση τοῦ δευτέρου καί ἐντελῶς ἀδύνατη ἡ λύση τοῦ τρίτου. Κι' ἀντίστροφα: "Η λύση τοῦ πρώτου ἐπιτυγχάνεται εύκολωτερα ἢν πλουτίσετε τό μυαλό σας μέ γνώση ἀπάνω στή ζωή καί τή φύση. 'Η ιστορία καί ἡ λογοτεχνία σᾶς ἐξασφαλίζουν αὐτό μαζί μέ τ' ἄλλα μαθήματα. 'Αναπτύσσεται μαζί κι' ἡ παρατηρητικότητα πού βοηθεῖ τήν ὀρθή κατανόηση. Κι' ἡ φαντασία φτερονοπά ἀπό τά γήινα στούς αἰώνιους ὥραίους κόσμους τῶν 'Ιδεῶν. Καλλιεργεῖτε πάντα τό ιρίτικό μέρος τοῦ μυαλοῦ σας ὁδηγούμενοι ἀπό τόν τρόπο καί τή δύναμη σκέψης τῶν ηλασσικῶν συγγραφέων. Μέ σοβαρή μελέτη μάθατε νά χωνεύετε ιριτικά καί συστηματοποιήστε καί κατατάσσετε μεθοδικά παντός εἶδους γνωστικό ύλινό. Μέ ὅλα τά μαθήματα τοῦ Γυμνασίου ιτίσατε καλά τά θεμέλια τοῦ πνευματικοῦ σας οἰκοδομήματος. Τώρα ἀκολουθεῖτε τό σοφό δάσκαλο τῆς ἀρχαιότητας τόν 'Ισοκράτη: ""Α μέν ἐπίστασαι διαφύλαττε ταῖς μελέταις, ἢ δέ μή μεμάθηνας προσλαμβανε ταῖς ἐπιστήμαις". 'Η ἀμφιβολία καί ἡ σύγχυση είναι ἀποτελέματα τῆς ἀνεπιστημοσύνης. Μέ τήν ἐπιστημονική γνώη θ' ἀποφύγετε πολλά καί χοντρά λάθη στή ζωή σας. θ' αὐξήσετε τέστις πιθανότητες ἐπιτυχίας στόν ἀγώνα της. Μέ τό φῶς τῆς γνώσης θά βρῆτε τόν διοικούσας. Κι' ὁ δρόμος αὐτός θάναι πλατύτερος, φωτεινότερος κι' εύκολωτερος ἢν ἀκολουθήστε σταθερό πρόγραμμα ἐργασίας. Μή κάσετε τήν ἐπαφή σας μέ τά πνευματικά ζητήματα ὅσο σηληρός κι' ἢν είν, ὁ ἀγώνας γιά τό φωμί, γιά τό στομάχι. Κάνετε ἔμβλημά σας τό "dies diem docet" καί τό 'Βίος ἀνεξέταστος, οὐ βιωτός ἀνθρώπῳ". Πλουτίζετε τέστις γνώσεις σας. Κάθε μέρα νά προσθέτη πάντα κάτι στήν πεῖρα τῆς προηγουμένης. Θυμάστε τόν Σωκράτη πού στήν καθαρή γνώση στηρίζεται κάθε ἀνύψωση κι' αὐτή τήν ἡθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. κι' ὁ H.G. Wells, ὁ σύγχρονος σοφός ἄγγλος κοινωνιολόγος καί συγγραφέας ὅταν ἐρωτήθηκε κάποτε ἀπό 'Αθηναίους λογίους, τό 38 νομίζω, πῶς κατά τήν γνώμη του θά διαματούσε ἡ κατάρα τοῦ πολέμου γιά πάντα, ἀπάντησε μέ μιά λέξη: μόρφωση. 'Η μόρφωση αὐτή δέκατη μπορεῖ βέβαια νά χωρισθῇ ἀπό τήν γνώση - γιατί πρέπει νά τήν ἐννοήσουμε ὡς μόρφωση πλατειά καί γενικότερη κι' ὅχι μονάχα μέ τή στενή σημασία μιᾶς ἡθικῆς βελτίωσης τοῦ ἀτόμου μέσα σ', ἔνα πρόσωπο καλούπι, πού τοῦ φορμάρει μιά κοινωνία σέ μιά ἐποχή καί μάλιστα ὅχι πολιτισμένη.

Μήν ἀφήνετε λοιπόν νά περάση μιά βδομάδα χωρίς νά διαβάσετε τούλαχιστο κι' ἔνα βιβλίο. Σκεψθῆτε πῶς κάθε ἀνθρώπος ιτίζεται τόν ἀνώπερο ἔαυτό του μέσα στό γραφεῖο του, μέ τά βιβλία. Τό βιβλίο ἔχει τή δύναμη νά σᾶς ἀνακαλύπτει ἀνώπερους σκοπούς στή ζωή, ὅταν στέστις μαῦρες στιγμές ἀπελπισίας δέν θάχετε τήν εύκολιναν τούς βρῆτε σεῖς. Τά βιβλία θά σᾶς ἀνοίγει νέους δρόμους κι' ὥραίους δρόμους: δρόμους πού οὐ λέγοι κι' οἱ

έκλειτού μποροῦνε νά ξέρουν καί νά διαβαίνουν. Τό βιβλίο είναι τό χρυσό θρονός, ὅπου θά θρονιασθή βασιλεὺς σας, ἀγνή, περήπανη, δυνατή κι' ἀτρόμητη γιά νά σκύβουνε μιτράστα της καί νά τήν προσκυνοῦν οἱ ἄλλες ψυχές οἵ ταπεινέσι κι' ἀσύναμες ἀμαρτωλές καί δειλές.

· Ἀνακτύσσετε λοιπόν ἀματάπαυτα τέσι: ἵκανότητες τοῦ πνεύματος σας μνήμη, κρίση καί μεθόδιοι δότητα στήν ἀποθησαύρησην γνώσεων. Καρφώνετε πάντα τήν προσχήν δασιῶντες την τυχαίνει νά βλέπετε, ν' ἀκούετε, νά διαβάζετε ἐρέυνατε τό κάθε τι μ' ἐνδιαφέρο καί διδάσκετε πάντα κι' ὡς τά γηρατειά σας, ὅπως ὁ Σόλων, ἀπό τόν ἔαυτόν σας πρώτης κι' ἀπό τούς ἄλλους ὕστερα. Φυλάττετε πάντα τήν ύγεια σας: καί φέρετε πάντα τήν ύγεια σας: καί φέρετε πάντα τήν ύγεια σας: καί φέρετε πάντα τήν ύγεια σας:

Για τοῦ τρίτου προβλήματος τή λύση μένει τώρα νά σας πῶ μερικά ἀκόμα.

Λάβετε ὑπ' ὅφη σας πώς μέσα στήν καὶ νωνάμας δέντροι σᾶς ἔκτιμοιν οἱ ἄνθρωποι ὃσο πρέπει, ἂν δέν ἔχετε τήν σχετικήν ὑλικήν εύμερειαν, ἂν δέν ἔχετε σπίτι καί ροῦχα καί δέν πάτε στούς μορούς καί τά θέατρα κι' ἂν δέν ξοδεύετε ἡγεμονικά. Ὁ πολύς ιδόμος προσέχει τά "φαινόμενα", τήν ἔξωτερικήν ἐμφάνισην κι' ἀδιαφορεῖ ή δέν μπορεῖ νά δώσῃ προσοχή στόν ἔσωτερον, τόν ἀληθινόν ἄνθρωπο μέ τήν πραγματικήν ἀξία; τήν ἀξία οὔτε κι' αὐτή τήν πνευματικήν, ἀλλά τήν ἡθικήν. "Εμβλημά σας ὅμως ἐσεῖς ἔχετε τό "Αἰρετάτερον ὅνομα καλόν ή πλωτός πολύς" καί γνωρίζετε πῶς καί τά ἀριστα πνευματικά προσδύτα γίνονται καταστρεπτικά, ἂν δέν κινοῦνται ἀπό ἡθικά ἐλατήρια. "Οπως ἐμάθατε ἀπό τήν Χριστιανική σας Ἡθική είχαν ἔνας ἔμφυτος ἡθικός γόμος στούς ἀνθρώπους: Ν' ἀναγνωρίζουν καί νά ἔκτιμοιν τά καλά καί νά προτιμοῦν τά καλά ἀπό τά κακά. Αύτος δένει τό διπλαίς ιρετήριο τῆς ἀξίας ή ἀπαξίας τῶν πράξεων μας, αὐτός πού γεννᾷ τά ἐγκάμια γι' ἀ τούς λαμπρούς πολιτειών καί τέσι τύφεις τῆς συνείδησης στούς ἀμαρτάνοντες. 'Αλλά ή πεῖρα τῆς ρωτής θά σᾶς διδάξει πώς δέν εἶναι εύκολο ἔνας γνήσιος ἡθικός, ὅταν δέν ἔχει λύσει τό προβλήμα τοῦ στομαχιοῦ κι' ὅταν νοιώθει βουλιρίαν ἀκόρεστη γιά τόν πλουτισμόν τῶν γνώσεων του χωρίς νά διαθέτη τά μέσα νά ἐπιτύγματος ηση του.

"Οταν ἀρχίζετε, ὅπως ἀρχίζετε πιά, ἡ καταλαμβαίνετε ποιειν καύμοιν δέρνουν ἀσιγάστοι τή φτερωμένη ἀπό σιέφη ψυχή τοῦ ἀνθρώπου δέν θά παύσετε νά πονήτε γιά τούς συναθρώπους σας, γιά τά 90% τῆς ἀνθρώποτήτας, πάν, πάν, γιατί δέν ἔχουν τά μέσα τῆς ὑλικῆς συντήρησης καί τῆς πνευματικῆς ἀνάπτυξης στέκουνε σ' ἐπίπεδο πολύ χαμηλότερο ἀπό ἐκεῖνο πού θά τούς θέλετε νά στέκουν. Πολλοί ἀριστοκράτες, τῆς οικέψης, ἀπό τόν Σωματεῖο καί τόν Πλάτωνα καί τόν Αριστοτέλη ὡς τόν 'Οράτιο καί ἄλλους νεώτερους, τέσι μάζεις τοῦ λαοῦ τέσι ὀνόμασαν "οὖλο" ἀγέλες, ιτήνη καί χυδαίους. Τούς ἀπόστρεφοντας γιατί "ποιεῖσθαι ὅτι ἄν τύμωσι". Μά τούς ἀδικοῦν μιλώντας ἔτοι, γιατί, φταῖνε ἄραγε οἱ πολλοί αὐτοί ἄν δέν τούς εἶναι δυνατό, ἀπό πολλούς λόγους, νά μοιάζουν τούς ἄλλους συναθρώπους τους;

Καί πῶς θά ἡμποροῦσαν νά γίνουν καλύτεροι μέσα στήν καὶ νωνάμας; Νά τό προβλήμα πού πρέπει, νά δρώνεται μπροστά σας πάντα ὡς μελῶν τῆς κινητικής: Γενική καί Καθολική μόρφωση.

Μή σκέπτεσθε, ὅταν λύσετε ἔθω καί τό πρώτο μονάχα προβλήμα, μή φροντίζετε μόνο γιά τό ἄτομο σας. Ὁ ζήτομένισμός καί τό ἰδιωτικό συμφέρο κατέστρεψε τέσι καλασσικές Αθῆνες, τή Ρωμαϊκή Αύτοκρατορία κι' ἔξασθένησε τή Βυζαντινή γιά νά τήν ήδη εύκολη λεία στούς γύρω βαρβάρους. "Οπως σοφά ἀνάπτυσσεν στόν Πρόδογο τοῦ Βυζαντίου του 'Αρχείου ὁ συμπατριώτης μας μ. Γιάγκυς Τορναρίτης, πού εἶναι ἀκόμα νωπός ὁ τέφος του, ὅταν ἀπό τόν Ιούνιον αι. (μ.Χ.) ἀρχισαν νά φηγίζωνται νόμοι πού ἐπέτρεπαν σταύρος "δυνατούς" ἀποκτοῦν εἰς βάρος τῶν πολλῶν τεράστιες κτηματικές περιουσίες, νόμοι ἐκεῖνοι ἔξω μοίωσαν, τήν κινητικήν κινητικήν καί πολιτείαντοῦ Βυζαντίου μέ τή φεούδαρχην τῆς Δύσης καί προπαρασκεύασαν τήν ὑποταγή της στούς. Φράγκους καί τούς Τούρκους. Ὁ ἀτόμικος σμός εἶναι ἀντίκρυς ἀντίθετος πρός τό κινητό συμφέρο καί τήν γενική εύημερίαν. "Οτι πέτυχαν τό κράτη αὐτά μέ διάδικτης καί τεράστιες γιά καρδια θυσίες τό ρήμαξε τή φέρεταινα τοῦ ἀτομικού σμό.

Γε! αύτά ὅλα βάλτε σάν καλοί χριστιανοί μά καλοί ἄνθρωποι
ἡθικό θεμέλιο τῆς ζωῆς σας τήν ἀγάπη καί τή συγγνώμη τοῦ Ἰησοῦ.
Μά μή ξέχνατε, πώς ἡ ἀγάπη αὐτή πρέπει νά είναι ἐνεργός καί νά με-
ταφράζεται εἰς ἔργα φιλαλλητικάς, ἔργα ἀνθρωπιστικά. Κι ἄν δήτε
πώς τήν εὐεργετική σας αὐτή δράση γιά γενικήν ἀνύφωση ἔγειρουται ἄλλα
πρόσωπα ἥ ἄλλοι παράγοντες ἐμπόδιο σας, ἀντιτάξατε τό θάρρος σας,
θάρρος μέ σύνεση. Κάνετε τή θέληση σας γρανιτένιο βράχο, πού ἀπένω
του νά συντριβῇ κάθε ἀντίδραση καί τά κύματα τοῦ μέσους νά ξεθυμάνων
συντριμένα σέ ἀφρούς, γιά νά γύρισουν πέσω στήν πλατειά θάλασσα καί
νά σιγάσουν. "Ετοι θυμάστε πώς τό θάρρος πάντα σᾶς σώζει, τό συνετόν
όμως θάρρος καί μή τό ξεχνάτε.

Κρατεῖστε τήν ἀξιοπρέπεια σας μέ στη χασμό καί σεμνότητα. Μήνυ
είσθε προκλητικοί χωρίς λόγο καί δείχνετε ὅτι ἐμάθατε νά σέβεσθε πρῶ-
τα τούς ἑαυτούς σας κι, ύστερα τούς ἄλλους. Μή ἐπιτρέψετε ὅμως στούς
ἄλλους νά είναι ἀναιδεῖς μπροστά σας ἥ περοσβάλλουν τήν ἀκεραιότη-
τα σας. Σόν ἐγωνίσμο καί τήν ἔπαρση τους ἀπαντῆστε μέ περιφρόνηση.
Μαθαίνοντας πόθεν ἔγιναν τέτοιοι πολλές φορές. Ταχείαν πάντα, θά τούς
συγχωρήσετε καί θά τούς λυπηθήτε.

Μήν είσθε κατώτερος ἀπό χρήματα. Τό χρῆμα είναι μέσο γιά τή ζωή.
κι ὁ σκοπός δέν ἀγιάζει τά μέσα, μά βοηθεῖ στήν τίμια απόκτηση τους.
"Ασχετα μέ τήν αἰτία πού μᾶς ἔφερε σέ τούτη τήν ὑπαρξη ὃ καθένας ἔχει
σκοπό νά εύτυχηση. Οφείλετε νά τό πιστεύετε μ' ὅλη σας τή δύναμη καί
νά τό τό σκεπτοστε καλά καί ἀδιάνοπα νά ἐργάζεσθε γιά νά ἐπιτύχετε.

"Υλική ἀφθονία, ὅχι στέρηση, πνευματική διαφωτιση καί ἡθική ἀμε-
ραιστητα νά τά σύνθετηνά στοιχεῖα τοῦ σκοπού. Ἀρχίστε ἀπό τώρα τόν
χυνήγι του καί ξέρετε πώς "τό ζητούμενον ἀλωτόν, ἐκφεύγει δέ τάμελού
μενον". "Οποιος κυνηγᾶ ἐπίμονα κι ἔργαζεται δέν θά ἀστοχηση. "Η ἐρ-
γασία είναι ἥ μεγάλη θεά, πού στόν βωμό της θά δέχεται τέσθυσίες καί
τές προσφορές καί τή λατρεία ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας στό μέλλον.

Γίνετε ἰδεαλιστές καί μαζί ρεαλιστές. "Ετοι θά είστε τά ἄλας τῆς
κοινωνίας καί τότε φορέστε τήν πανοπλία σας γιά τόν "φραχύν", τόν δύσ-
κολον τῆς ἀρετῆς τόν δρόμον". Πάρτε κοντάρι τήν δέσμητητα τοῦ μυαλοῦ σας,
χάλινο θώρακα τήν ἀγνότητα τῶν προθέσεων καί τό καλόν δύνομα καί περ-
ιεφαλαία τήν γνώση, τήν καθαρή καί βαθειά καί πλατειά γνώση, καί κα-
τεβῆτε στόν Μαραθώνα καί τές Πλαταιές. Θά νικήσετε καί σεῖς, στιβα-
ροί δύλιτες, τούς "Βαρβάρους" καί θά κτίσετε καί σεῖς ἔνα καίνουργιο
ἀνώτερο πολιτισμό, ἀντάξιο τοῦ προγονικοῦ μας.

Αύτά ἔλεγα τότε στά παιδιά γιά νά τά βοηθήσω στή λύση τῶν μεγα-
λων τους προβλημάτων καί γιά νά τούς δώσω ν' ἀντιληφθούν πώς οι πνευ-
ματικές καί ἡθικές ἀξίες είναι πραγματικά ἀνώτερες ἀπό τές ύλικές.

"Ἄν ἐπρόβηετο ἀληθινά νά καταρτίσουμε μιά κλίμακα ἀξιῶν θά βεβα-
μέ μεγάλη εύκολα στό πιστό χαμηλό σκαλοπάτι. πρώτα τές ύλικές ἀξίες
καί μάλιστα ἀπ' ὅλες αύτές πούν ἀμέτρητες θά βάζαμε κυρίως σύσες ἀποκτούν
τήν ἀξία τους γιατί διατηρούν τή ζωή καί προστατεύουν τήν ύγεια: τόν
ἥλιο, τόν ἀέρα, τήν τροφήν, τήν κίνηση, τήν ἀνάπτυξη, καί τόν υπνό,
τά ροῦχα, τή στέγη, τόν φωτισμό καί τόν καθαρισμό. Ειπός τοῦ ἥλιου
καί τοῦ ἀέρα εύτυχῶς, ὅλα τά ἄλλα ἀγαθά είναι δυνατό νά ἐξασφαλισθούν
μέ τό χρῆμα καί είναι τελείως ἀπαρίτητα γιά τή ζωή, πού εἴπαμε πώς
είναι ἥ πιστό μεγάλη ἀξία. "Ἄν κι ἔνα ἀπ' αύτά λείψῃ σβήνεται καί ἥ
ζωή ἥ τούλαχιστο (καθαρισμός) καταντά ἄνθισα.

Γιατί ὅμως ἔνω είναι τόσον ἀπαραίτητες αύτές οι ἀξίες παίρνουν τ
τόσο μικρό βαθμό στή βαθμολόγηση τῶν ἀξιῶν; Γιατί ύστερούν τῶν πνευμα-
τικῶν καί ἡθικῶν ἀξιῶν; Έκ πρώτης ὄφεως φαίνεται παράλογο, τήν στιγμή
πού παραδεχόμαστε πώς ἥ ζωή καί ἥ διατήρηση τής είναι οι πιστοί μεγάλες
ἀξίες. Μή πλανάσθε ὅμως. "Η ζωή δέν είναι ἀπλό φαινόμενο" οὔτε ἥ δι-
ατήρηση της ὁ μοναδικός σκοπός της ἥ πρόδειξη είναι ὅτι πολλές φορές τή
θυσιάζεται ὁ ἄνθρωπος. Γιατί; διότι ἀκριβῶς κυνηγᾶ κάτι πιστό πολύτιμο
κάτι μέ πιστό μεγάλη ἀξία. Μιά καλύτερη ζωή ἥ πρόκειται πού σέρνει. Λύτος
είναι ὁ Κύριος, ὁ ἀληθινός σκοπός τῆς ζωῆς: "Οχι μόνο νά ζήσουμε, ἄλλα
νά ζήσουμε ὅσο μπορούμε καλά, ὅσο μπορούμε καλύτερα, μιά ἀνώτερη ζωή,
ἀληθινά εύτυχισμένη.

Αύτόν ὅμως τὸν ἀνώτερο σκοπό δέν τὸν πραγματοποιῶν μόνο τά ὑλικά ἀγαθά, οἱ ὑλικές ἀξίες δσο κι' ἂν εἶναι ἄφθονα τά ὑλικά ἀγαθά, δσο μεγάλες κι' ἂν εἶναι οἱ ὑλικές αὐτές ἀξίες, εἴτε χρῆμα; εἴτε χωράφια, εἴτε παλάτια. Γι' αὐτό πιστό φηλά στήνουμε τός πνευματικές ἀξίες. Τές πνευματικές δυνάμεις, τή μνήμη πούναι. ή βάση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τήν ιρίση πιού δίνη βάσιος καὶ ψύχος στήν σκέψη, τή φαντασία πού πλάθει νέες μορφές διαρκῶς, ἀνακατεύεται. τή ζωή καὶ τῆς δίνει λάμψη καὶ ποιειλα. Μέ τές δυνάμεις αύτές καὶ μέ τή δύναμη. τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπινου ιδούμου, τῆς φύσης καὶ τῆς ζωῆς. Πρέπει κάθε ἀνθρώπος (σήμερα θεωρεῖται ἀπαραίτητο) καὶ κατέχει ἐγκυροπαίδεια βασικές ἐπιστημονικές γνώσεις τῶν θετικῶν καὶ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Θεωρεῖται ἀναγκαῖα ἡ ὑποχρεωτική ιαθολογία ἐκπαίδευση, γιατί να κατανοεῖ κι' ἡ τελευταῖρος ἀνθρώπος τόν γύρω τού πιστό φύσικό καὶ ποινῶν κό, να καταλαβῇ τές πνευματικές ἀξίες. Σκεφθῆτε ὅμως πόσα χρόνια, τόσα ἔξιδα καὶ ποσούς χρειάζεται γιατί να σπουδάσῃ ἔνας σήμερα μόνο μια ἐπιστήμη, γιατί νά πάρῃ ἔνα δεκαπλάκια ἐπιστήμονας κι' ἀμέσως θ' ἀντιληφθῆται πόσο ἀκριβά πληρώνουμε ἔνα πνέυματικό ἀγαθό! πόσο σπάνιο είδος ἀξίας εἶναι ἀκόμα ἔνας ἀληθινός ἐπιστήμονας! καὶ πόσο ιαθυστερημένη εἶναι ἡ Κύπρο μας σέ πνευματικές ἀξίες τήν στιγμή μάλιστα πιού κατά τήν ἐπίσημη τελυταῖα στατιστική 44% εἶναι ἀγράμματοι! Σχετικά μέ τές αἰσθητικές ἀξίες: Εάσθη = εύτυχις, 'Ερμῆς τοῦ Πρασιτέλους.

Βέμαστε πάντα διατεθειμένοι νά θαυμάσουμε ἔνα ἀνθρώπο μέ ἔξαιρετινά ἀναπτυγμένες τές πνευματικές του δυνάμεις, γιατί τές γνώσεις του, γιατί τήν ίαλή του πνευματική παραγγή. 'Εμεῖς μάλιστα οι "Ελληνες δενούμε πόλυτη ἀξία στή γνώση, ἐκτιμοῦμε τή γνώση, σήν γνώση. Καὶ ἄν ἔνας γνωρίζει μερικά πράγματα πού ἔμεῖς ἀγνοοῦμε τόν παραδεχόμαστε μά πως ἀνώτερο ἀνθρώπο ἀπέ μᾶς. Τό δωρετό βέβαια θέ ήταν ἄν τό ἀποτέλεσμα ἡ ἐνέργεια τῶν γνώσεων τού ήταν ὥφελιμο, κι' δλας κι' ὅχι μνήχα σ' αὐτένα πού ἔχει τές γνώσεις ἀλλά καὶ στούς ἀλλούς. Γιατί τί ἀξία τάχα ἔχει, ἔνας ἀνθρώπος ἀν κατέχη γνώσεις, "ἄν εἶναι ἔστω καλός ἐπιστήμονας ἀλλά, ἀρνεῖται νά μεταδῷται ἀπό τέ πενθυματικά του αὐτέα ἀγαθό καὶ στούς ἀλλούς; η ἀκόμα δέν θά ήταν προτιμώτερο νά μήν ἔχη καθόλου γνώσεις ἄν ἐπρόκειτο δύτες νά τές χρησιμοποιήγιατί νά ἀδική, νά βλέπητη μᾶλλον τούς ἀλλούς ὅπως δυστυχῶς ισποτε συμβαίνει;

'Αλλ' ἄν ἔνας ἔχη καπέοις δύναμη, ἔνα ὅπλο, ἔνα μαχαίρι, μπός ήθι-κή ἀποφή εἶναι πράγματα ουδέτερα, ἄν τές κανή ίαλη χρήση ἔχουν καποια ἀξία, ὑπηρετοῦν τή ζωή Λ.χ. ιόβονται φωμές η σκοτώνονταις ἔναι μαρχαίς ἀλλ', ὅμως χρήσιμοι εἰναι τά ὅπλα αύτά γιατί νά βλάση τήν ἀλλούς νά σινοτιση η καὶ νά ἀπειλήσῃ ἀκόμα, τότε βέβαια τά ὅπλα αύτά ἔχουν νόημα, καὶ ἀξίαν ἀκριβῶς ἀντέθετη τής πρήγματικής ἀξίας, εἶναι τά ὅπλα πού η τέτοια χρήση τους μηδενίζει τήν ἀλογήνη ἀξία. "Ετσι συμβαίνει καὶ μέ τό πνεύμα: Γιατί νάχη-άξια καὶ μάλιστα ἀνώτερη μπός τές ύλεις ἔνεις πρέπει νά δημιουργή τό ίαλό, πρέπει νά δημιουργή τό ίαλό, πρέπει νά ὠφεδή τούς ἀλλούς, ν' ἀπινούσιοι καὶ νά φωτίζη καὶ ν' ἀνεβάζη τόν ζωήνδρον ἀνθρώπο στές πνευματικές σφαῖρές, τούς λαμπρόις γαλήνεούς καὶ μαγεμένους τοῦ πνεύματος.

"Ετσι καταλαβαίνουμε πώς οι ἀξίες οι πνευματικές γιατί νά σταθοῦν στό δεύτερο, τό πιστό φηλά σκαλοπάτι πρέπει χωρές ἀλλο νά τεθή τό πνεύμα, οι πενθυματικές δυνάμεις στήν εἴσυπηρέτηση τοῦ ιαλού, τοῦ ἀγαθοῦ.

Μπαίνουμε τώρα στές ήθικές ἀξίες: Καὶ τή θέληση γιατί ὅλους τούς ἀλλούς γύρω μας καὶ ιοντάς καὶ μακριά μας. Συγκένηση η ἀνδιαφέρο γιατί τά ὥραία καὶ τά ὑψηλά. Συμπάθεια καὶ ἀγάπη καὶ μάλιστα ἀγάπη ἐνεργός σ' ὅλους καὶ μάλιστα στούς ἀδύνατους καὶ τούς πτωχούς, στούς ἀμαθεῖς καὶ ἀνάπτηρους: Δεῦτε πρός με..... Αύτή η ἀπειρηματική ἀνιδεστελήσις ἀγάπη, πού δίδαξε διησούσις ἀναμουφίζει τόν πόνο καὶ τή δυστυχία, αύτή γεννᾷ τή συγχώνη μη γιατί τούς ἀμαρτωλούς, αύτή ἀναπτύσσει τήν ἀνοχή καὶ τήν ιαρτερία, "ἐν τούτω πάντες οι νόμοι καὶ οι προφῆται ιρέμμανται". Καὶ μάνη αύτή νά βασίλευε καὶ μια στιγμή στόν ιδόμο θά ήταν ἀριετό, δ σκοπός τής ζωῆς, η τελείωση η ἡ εύτυχις, θά μποροῦσε γιατί κάθε ἀνθρώπο νά πραγματοποιήσῃ. Εἶναι ἀληθινά η πιστό μεγάλη ἀξία ἀπ' ὅλες τές ήθικές. Δίπλα της στένεται η "Ελευθερία καὶ η Δικαιωσύνη. Πούς ὅμως βλέπετε οι ψύχιστες δύτες, ἀξίες πού ἄν υπήρχαν θά εδιναν στή ζωή τῶν ἀνθρώπων τό βαθύ η ἀληθεύστη τήν νόημα καὶ θά τήν πλησίαζεν στόν σκοπό της, πού βλέπετε νά τιμοῦνται μπό πρέπει πού

βλέπετε νέο καλλιεργούντας συστηματικά; Κι' ὡμως αὐτές στέκουν στό τρόπο οικολογίας.

· · · Αντές αὐτῶν πού θά έφερναν τήν βασιλεῖν τῶν ωραίων στή Γῆ, εἴ- μαστε μάρτυρες ἐνδιαγράφοντες τὸν οὐρανὸν ἀξιῶν, Ἐπειγούσαμε μέτρα καὶ σταθμά, για νὰ μετροῦμε καὶ νὰ λυγίζουμε μὲ μαθηματική ἀκρίβεια τῆς οὐλικῆς ἀξίας καὶ μᾶλλον οὐμε ἄνταλλα καὶ μᾶς ἀφαιρέσουν ἔστω καὶ μια μικρή τέτοια οὐλική ἀξία. Λέγα χρήματα λ.χ. ἐνώ οἱ πλευροί τῶν άνθρωποι πάνω σ' αὐτό τὸ ἄγριο ουρανότοπο ἐκχνοῦν νά ἐκτιμοῦν τήν πνευματικότητα, ξεχνών τὴν μᾶλλον βοηθοῦν μὲ τῆς πράξεις τοὺς νά χα- θῇ τοῦ καλό τους ὅνομα τὴν οινωνική τήν μπράλειψη, ή ἀνθρωπιά τους οἱ ἡθικές ἀξίες.

Για νά ιδητε πόσο μάκρια ἀπό τήν άνθρωπιά, τήν ἀνώτερη ἀπό τῆς ἀνώτερες ἀξίες ζούν οἱ πιο πολλοί ἀνθρωποί. Για νά ιδητε πόση τρα- γινότητα, κλέματα καὶ δυστυχία. Ιλείνεται η ζωή μας ἀπό τήν ἔλλειψη ὀρθῆς ἐκτίμησης τῶν ἡθικῶν αὐτῶν ἀξιῶν: για να γνωρίσετε μαζί πόση εἰρωνεία κανονιαστείμερο ἀξίζουν οἱ ἀνθρωποί στήν μέγιστη πλειωνοφορία τους σᾶς ἀναφέρω τὰ παρακάτω:

Στό βάθος μας ὄλοι οἱ ἀνθρωποί ἐκτιμοῦμε τό καλό (παράδ. Ἀθην., καὶ γέρου στό θέατρο) ἀλλά δέν τό πράττουμε. καὶ ὁ λαός μέ τό ἀκάνθα- το κριτήριο παραδέχεται ὅπως οἱ Ἕγγλες λένε: *Going is better than taking*· κι ὅμως δέν τό ἐφαρμόζουμε. 'Ο πλέτων λέει κάπου συγκρίνοντας τήν ἀρετή (ἡθική ἀξία) μέ τόν πλοῦτο (οὐλική): "Πᾶς δτ' ἐπί γῆς καὶ ὑπό γῆς χρόσος ἀρετῆς οὐκί ἀνταξεισθεῖται· κι ὅμως συγγενεῖς καὶ φίλοι συλ- λογώγονται για τόν πλοῦτο. "Ο Σοφοκλῆς πάλι λέει: *Παντός χρήματος κρείσσων φίλοις*. Ποῦ ὅμως θά βρήτε σήμερα ἀληθινούς φίλους; "Μητρός τε καὶ πατρός . . . ." λέει ὁ Σωκράτης, κι ὅμως πολλοί εἶναι σέ οικοτεία, οινωνία, πού κοιτώνται τάτοιμιν τους συμφέ- ροντα. Ξεπουλοῦν τῆς ἀνώτερες αὐτές ἀξίες τῆς πατρόδος τους, τῆς θρη- σκείας τους, τῆς φίλεταις τους καὶ τόσων ἀλλων για τό χρήματα. Κι ἐ- πειτα ποῦ εἶναι η Ἐλευθερία; Ποῦ εἶναι η Δικαιοσύνη καὶ η Ἀγάπη; "Αλλά μήκεται εἴπαμε γι' αὐτά. Διεμάντε καὶ διεμάντε η ἀνθρωπος οὐδεὶς ἀνθρωπος.

Τελειώνοντας θά ήθελα νά σᾶς ύπενθυμίσω ὅτι δλεις οἱ ἀξίες ὅποιες κι ἄν εἶναι, ύπονειμενικές (ὅπως οἱ αἰσθητικές ουρέως) ή ἀντικείμε- νικές (ὅπως οἱ οἰκονομικές ουρέως), οὐλικές η πνευματικές η ἡθικές εἴτε ἄλλες δέν θά οπήρχαν οὔτε θά βαθμολογοῦνταν ἄν δέν ύπηρχε η βάση: δηλ. ὁ ἀνθρωπος καὶ ὁ σκοπός τῆς ζωῆς του, τού δέν εἶναι "λλος παρό νά. ζήση: ὅσο μπορεῖ πιο πολύ καὶ πιο εύτυχισμένος. Χωρίς τόν ἀνθρωπό καὶ τούτο τόν σκοπό τῆς ζωῆς του δέν θά γινόταν λόγος οὔτε για πατρόδο, οὔτε για θρησκεία, οὔτε για ἐπιστήμη οὔτε για τέχνη. Δέν θά ύπηρκε πολι- τισμός. Καὶ γι: οὐτά ὅλα σᾶς καλῶ νά μοῦ πήτε ἄν η ἀνθρωπος δέν εἶναι η πρώτη ή η πιο μεγάλη ἀξία. Κι ἄν δέν πρέπει μπροστά της νά στε- κομαστε μέ τόν πιο βαθύ σεβασμό. "Αν αὐτό τό καταλαβαρμε τότε κι ἐγώ θά εἰπω πώς η σημερινή μου διάλεξη ἔχει κάποια ἀξία καὶ η λύση. τῶν τριῶν του προβλημάτων η πιο ἐπιτακτική ἀνάγκη κάθε ἀνθρώπου, κάθε ιράτους καὶ οὖλων τῶν ιρατῶν μαζί.